

غلامحسین ظفیری
دبیر جغرافیا، استان خوزستان

تالاب‌های استان خوزستان

● چکیده

حوضه آبریز
ایده در امتداد
رشته‌کوه‌های زاگرس در
شمال شرقی خوزستان واقع
شده است. میزان بارندگی سالانه
در این حوضه بیش از ۲۰۰ میلی‌متر است.
تالاب‌های ایده یکی از مهم‌ترین زیستگاه‌های
پرندگان مهاجر آبی و کنارآبی در سطح استان
است، به طوری که هر ساله هزاران پرنده مهاجر برای
زمستان‌گذرانی به این تالاب‌ها مهاجرت می‌کنند. تالاب
میانگران با وسعتی حدود ۱۲۵۶ هکتار در فصول پرآب و ۳۸۰
هکتار مساحت در تابستان در ۱/۵ کیلومتری شمال ایده بین ۴۹.۴۷
طول شرقی و عرض شمالی قرار گرفته است. حداکثر عمق میانگران
در فصول پرآبی تا ۳/۵ متر و عمق متوسط ۱/۷۵ متر برآورد شده
است. منابع اصلی تأمین آب این تالاب، یکی نزولات آسمانی و
دیگری آب‌های سطحی است. آب‌های سطحی بیشتر از طریق دو
آبراه به نام آبراک و دیگری آبراه کوه‌شور به سمت این تالاب
روانه می‌شود. پوشش گیاهی این منطقه تالابی را انواع نی، لونی،
مرغ، شبدر، یونجه، مرغا و... تشکیل می‌دهد. ضمناً گونه‌های کمیابی
از قبیل اردک مرمی، اردک سرسفید، غاز پیشانی سفید کوچک در
این منطقه تالابی مشاهده شده است. تخلیه فاضلاب‌های شهری و
فاضلاب کشتارگاه ایده، همچنین ورود پساب‌های کشاورزی حاوی
کود و سموم شیمیایی به آب این تالاب، زهکشی و خشکاندن تالاب
و استفاده از اراضی به‌دست آمده توسط حاشیه‌نشینان و نزدیکی
تالاب به مراکز شهرنشینی، از جمله مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده
آن به‌شمار می‌رود. از آنجا که مطالعات انجام‌شده تاکنون به‌منظور
بررسی و شناخت وضعیت اکولوژیک این تالاب بسیار اندک و
محدود بوده، لذا انجام مطالعات و تحقیقات جامعی در این
خصوص بسیار ضروری و محسوس است.

کلیدواژه‌ها: خوزستان، تالاب، ایده،
میانگران، شادگان، بامدژ، هورالعظیم،
پوشش گیاهی، زندگی جانوری،
ماهیان

مقدمه

با توجه به اینکه تالاب‌ها به‌طور کلی زیستگاه گیاهان و جانوران مختلف از تک‌سلولی‌ها تا متکامل‌ترین آن‌ها هستند از نظر اقتصادی و بالأخص از حیث صید ماهی سودآوری بسیار دارند. در بیش از ۲۰ کشورهای جهان برداشت محصولات ماهی منوط به سلامتی تالاب‌هاست و قسمتی از آب‌های مصرفی کشاورزی از تالاب‌ها تأمین می‌شوند. از این گذشته، تالاب‌ها بر آب و هوای منطقه تأثیر می‌گذارند و در تثبیت پوشش گیاهی و جلوگیری از پیشروی کویر نقش عمده‌ای ایفا می‌کنند. همچنین در کنترل سیلاب‌ها و تولیدات چوب و تصفیه آب‌ها نقش بسزا و قابل توجه دارند. تالاب‌ها به سهم خود، محل تفریح و تفرج هستند و در عین حال مکانی مناسب برای مطالعه و بررسی گیاهان و جانوران به‌شمار می‌روند. ضمناً زیستگاه پرندگان و سایر جانوران، نظیر پستانداران، خزندگان، دوزیستانان و بی‌مهرگان اند (بهروزی‌راد، ۱۳۶۶). از بین

ساحلی از سال ۱۹۶۰ تاکنون نابود و ۷۰ درصد از تالاب‌های پرتقال برای کشت و زرع خشک شده‌اند. ۱۸ گونه از ۳۱ گونه پرندگان در خطر انقراض متکی به نواحی حساس زیستگاه تالابی هستند و بخش اعظم دشت‌های تالابی زیبای جنگل‌های اروپا در حواشی رودخانه‌های راین و دانوب نابود شده‌اند (ولی‌الهی، ۱۳۷۶: ۵۶). تالاب میانگران که با وسعت ۱۲۵۶ هکتار در ۱/۵ کیلومتری شمال ایذه قرار گرفته، یکی از مهم‌ترین زیستگاه‌های پرندگان مهاجر آبی و کنار آبی در استان خوزستان است که امروزه اکوسیستم ارزشمند آن در اثر فعالیت‌های مخرب انسانی دستخوش تغییرات و دگرگونی‌های بسیاری شده است (خیاط، ۱۳۷۰: ۹۲). از آنجا که بدون شناخت همه‌جانبه و کامل از تالاب‌ها اعمال هرگونه مدیریت یا حفاظت مؤثر بر آن‌ها میسر نیست، طبعاً قدم اول در این راستا بررسی و شناسایی خصوصیات اکولوژیکی این تالاب است. به همین منظور تالاب میانگران نیز مورد مطالعه قرار گرفته تا بتوان با به‌کارگیری راهکارهای مناسب و اعمال مدیریت صحیح بر این تالاب از

بردن تالاب‌ها، خشکاندن آن‌ها یا قطع رودهای تغذیه‌کننده تالاب‌ها ضایعه‌ای است بس اسفانگیز که ادامه حیات را از میلیون‌ها پرندۀ متنوع و زیبا و نیز سایر آبزیان سلب می‌کند. از طرف دیگر جامعه‌ای که در ارتباط با این تالاب‌ها به‌طور سنتی و طی قرون متمادی شیوه زیستی خاصی پیدا کرده و معاش خود را وام‌دار آن بوده، با خشک شدن تالاب‌ها از کلیه امکانات زیستی محروم و وادار به کوچ خواهد شد (خیاط، ۱۳۷۰: ۹۲).

روند تخریب تالاب‌ها در طی چند دهه اخیر شتاب بیشتری یافته است. در آمریکا تقریباً ۵۰ درصد تالاب‌های طبیعی نابود شده‌اند که تأثیر مستقیم این نابودی در انواع زیستگاه‌های مهم آن کشور مشهود است. برای مثال، دشت غرقابی جنگل‌های می‌سی‌سی‌پی تنها به چند درصد رسیده و کالیفرنیا به ۹ درصد کاهش یافته است. در سراسر اروپا تغییرات مشابهی در جریان است، به طوری که ۴۰ درصد تالاب‌های

روش مطالعه

برای انجام این تحقیق برخی مقالات موجود در زمینه تالاب‌های مندرج در فصلنامه‌های مختلف سازمان حفاظت محیط زیست مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین بخشی از مطالب و اطلاعات مورد نیاز نیز از گزارش‌های سالیانه طرح‌های پژوهشی اداره کل حفاظت محیط زیست خوزستان استخراج شده است. به علاوه، جمع‌آوری و کسب پاره‌ای اطلاعات به‌منظور استفاده در این تحقیق نیز از طریق گفت‌وگو و مذاکره با کارشناسان باتجربه و مطلع از وضعیت منطقه تالابی مورد بحث، صورت پذیرفته است.

تالاب‌های ایران

تالاب‌ها بر که‌های مصنوعی یا طبیعی هستند که به‌طور دائم یا موقت، آب ساکن یا جاری، شیرین یا شور دارند. تالاب‌ها محل زندگی آبزیان، دوزیستان، خزندگان، صدف‌ها، پرندگان آبی، پستانداران و گیاهان آبی و به تبع آن، منبع تأمین غذایی از حیوانات و حتی انسان‌ها هستند (شایان و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۵).

زیستگاه‌های تالابی اعم از مناطق مردابی و آبگیر، بر که‌های طبیعی و مصنوعی شامل تالاب‌های دائمی یا موقت هستند که در آن‌ها آب‌های شور، لب شور، یا شیرین به‌صورت راکد یا جاری یافت می‌شود. تالاب‌ها یکی از مهم‌ترین اکوسیستم‌های طبیعی کره زمین هستند که از دیرباز نقش بسزایی در توسعه جوامع اطراف خود ایفا کرده‌اند. منافع متعدد تالاب‌ها از جمله حفاظت و حمایت از تنوع زیستی، فراهم کردن غذا و سایر محصولات تالابی و فراهم کردن امکانات و فرصت‌های آموزشی است که آن‌ها را در زمره مهم‌ترین و ارزشمندترین زیست‌بوم‌های جهان برای حفظ تنوع زیستی و فرهنگی قرار می‌دهد. جالب است بدانید وجود تالاب‌ها نه تنها در زندگی مردم بومی اطراف آن‌ها، بلکه در زندگی افرادی که در فواصل دور از تالاب زندگی می‌کنند نیز تأثیر دارد.

ایران بیش از یک‌هزار زیستگاه تالابی دارد که از بین آن‌ها ۸۴ تالاب دارای کارکردهای مهم بین‌المللی هستند و ۲۲ تالاب نیز به‌عنوان تالاب بین‌المللی «رامسر سایت» ثبت شده‌اند. از ۴۲ نوع تالاب مشخص شده توسط کنوانسیون رامسر در سطح جهان به جز یک نوع یعنی تالاب‌های توندرا، بقیه در کشور ایران یافت می‌شوند که بیانگر تنوع بسیار زیاد تالاب‌های ایرانی است. باقرزاده کریمی، کارشناس مسئول تالاب‌های سازمان حفاظت محیط زیست با اشاره به این مهم که ایران در مسیر دو کریدور اصلی مهاجرت پرندگان کره زمین قرار گرفته، حفظ تالاب‌های ایران را در پشتیبانی از نظام طبیعی مهاجرت پرندگان بسیار مهم و حیاتی دانست.

تالاب‌های ایران از لحاظ تنوع زیستی جهانی در منطقه خاورمیانه بی‌مانند هستند. این تالاب‌ها سایت‌های تالابی متعدد، اقامتگاه محل زمستان‌گذرانی میلیون‌ها پرنده مهاجر آبی هستند و همچنین مکانی مناسب برای تولیدمثل و رشد جمعیت گونه‌های متعدد جانداران به‌شمار می‌آیند. میلیون‌ها پرنده آبی از انواع مختلف تالاب‌ها به‌عنوان زیستگاه‌های زمستانی استفاده می‌کنند و در عین حال بسیاری از پرندگان نیز در مسیر رفت و برگشت خود به مناطق قشلاقی جنوبی از آن‌ها به‌عنوان اقامتگاه موقت استفاده می‌کنند (سادات‌هاشمی، ۱۳۸۶: ۱۲).

مخاطرات پیش روی تالاب‌های ایران

بررسی‌ها نشان می‌دهند که تغییرات رژیم آب در اثر طرح‌های توسعه منابع آبی (سدها و انحرافات)، افزایش تقاضا برای آب، بازده پایین آب و استفاده بیش از حد از منابع آب زیرزمینی و تغییرات اقلیمی، از جمله تهدیدات تالاب‌هاست. همچنین آلودگی‌های صوتی و آبی ناشی از افزایش رواناب کودهای شیمیایی، آفت‌کش‌ها، پساب صنعتی، فضولات دامی و استفاده از قایق‌های موتوری این مناطق را تهدید

می‌کند. بهره‌برداری ناپایدار از منابع تالابی به‌صورت شکار و چرای بیش از حد و برنامه‌ریزی نشده در اثر مدیریت غیرمشارکتی، عدم استفاده از ظرفیت‌های بومی، سطح پایین آگاهی‌های عمومی و ضعف قوانین ایجاد می‌شود. تغییر زیستگاه‌های تالابی و تغییر کاربری اراضی در اثر توسعه کشاورزی و نیز توسعه شهرنشینی و ورود گونه‌های مهاجم غیربومی به‌صورت عمدی یا تصادفی پس از استقرار، گونه‌های بومی را مورد تهدید قرار می‌دهند. تمام تهدیداتی که به آن‌ها اشاره شد به یک میزان تالاب‌های ایران را تهدید نمی‌کنند. با این همه، عوامل عمده‌ای که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم باعث فقدان و تخریب تالاب‌ها می‌شوند، منشأ انسانی دارند (سادات‌هاشمی، ۱۳۸۶: ۱۲).

کنوانسیون رامسر

برای حفاظت از زیست‌بوم‌های ارزشمند تالابی، کنوانسیون (موافقتنامه) رامسر در سال ۱۹۷۱ در شهر رامسر ایران تشکیل شد و در سال ۱۹۷۵ جنبه قانونی یافت. این کنوانسیون با تأکید بر رویکرد و نقشی که تالاب‌ها در تأمین نیازهای جوامع انسانی ایفا می‌کنند، برای حفاظت از تنوع زیستی تالابی تلاش می‌کند. کنوانسیون رامسر قدیمی‌ترین معاهده بین‌المللی است که بر حفاظت از طبیعت در جهان تأکید دارد. این معاهده ۱۵۲ کشور عضو را ملزم به تعیین و حفظ تالاب‌های بااهمیت بین‌المللی و تشویق به استفاده خردمندانه از آن‌ها می‌کند. کشور ایران در شکل‌گیری کنوانسیون رامسر نقش کلیدی ایفا کرد و در سال ۱۹۷۵ جزء هفت کشوری بود که به عضویت کنوانسیون رامسر درآمد. گوناگونی اقلیم و شرایط ویژه توپوگرافیک و زمین‌شناسی در کشور باعث شکل‌گیری انواع مختلف تالاب‌ها، از جنگل‌های مانگرو و صخره‌های مرجانی گرفته تا دریاچه‌های وسیع نمک صفحه مرکزی و باتلاق‌های پست خزر در ایران شده است. براساس مستندات موجود، ایران دارای ۶۳ تالاب از ۱۶۰ تالاب مهم بین‌المللی خاورمیانه است و از ۴۲ نوع تالاب مشخص شده توسط کنوانسیون رامسر، تنها یک نوع آن در ایران وجود ندارد. در این میان بیش از ۸۴ تالاب بااهمیت بین‌المللی شناسایی شده است که از بین آن‌ها تاکنون ۳۳ تالاب در قالب ۲۲ عنوان با مساحت کل یک میلیون و ۴۸۱ هزار و ۴۷۱ هکتار به کنوانسیون رامسر معرفی و ثبت شده است. مهندس باقرزاده کریمی در این رابطه می‌گوید: «کنوانسیون رامسر دستاوردهای قابل توجهی در حفاظت از تالاب‌ها دارد. شرایط حفاظت و نگهداری، ایده‌آل‌های شکننده‌ای هستند و ما باید دائماً هشیار باشیم تا اطمینان حاصل کنیم که تمام موافقت‌نامه‌ها، معاهدات، قوانین و کنوانسیون‌های زیست‌محیطی با شدت و حدت پیگیری شوند (سادات‌هاشمی، ۱۳۸۶: ۱۲).

تالاب‌های خوزستان

تالاب‌ها از پدیده‌های طبیعی جالب توجهی هستند که در پارهای از مناطق کشورمان مشاهده می‌شوند. در خوزستان به تالاب «هور» می‌گویند. تالاب‌های خوزستان در حقیقت چاله‌هایی هستند که از آب‌های سطحی یا زیرزمینی اشباع شده‌اند؛ لذا در امتداد یا حاشیه رودها دیده می‌شوند. در این تالاب‌ها، جوامعی از گیاهان و جانوران ویژه این نوع محیط وجود دارند. تالاب‌های خوزستان از نظر تأثیر در آب و هوا

و اقتصاد اهمیت فراوان دارند و مخصوصاً به دلیل ذخیره آبی و آرامش موجود در آن‌ها همواره زیستگاه‌های مناسبی برای حیات وحش‌اند. تالاب‌ها از نظر کنترل سیلاب، تغذیه آب‌های زیرزمینی، امکانات تفریحی، زمینه‌های تحقیقاتی و صید پرندگان نیز، اهمیت بسیار دارند.

۱. تالاب شادگان

تالاب شادگان در جنوب استان در محدوده‌ای بین خورموسی و شهر شادگان، با وسعتی معادل ۴۰۰۰ کیلومتر مربع واقع شده است. این تالاب از نظر رتبه، بیست و دومین تالاب بین‌المللی به‌شمار می‌آید. آب آن شیرین است و از رود جراحی و انشعابات آن، بارندگی‌های زمستانی و مدّ خلیج فارس تأمین می‌شود. ۷۰ هزار هکتار از این تالاب به‌عنوان حیات‌وحش، تحت حفاظت و کنترل است.

۲. تالاب بامدز

این تالاب با مساحتی حدود ۴۰ کیلومتر مربع در ۴۰ کیلومتری شمال اهواز بین رودهای کرخه و دز واقع است که از رود شاهر انشعابات دز و کرخه تغذیه می‌کند.

۳. تالاب تمبی

این تالاب در صد کیلومتری شمال مسجدسلیمان و در کوه کینو واقع شده است.

۴. تالاب برم‌شور (برمه‌شور)

برمه‌شور در ۲۰ کیلومتری هفتکل واقع شده است و طول و عرض تقریبی آن به ترتیب ۱۵۰ و ۴۰۰ متر است.

۵. تالاب شاهر

۶. تالاب‌های ایزه (بندون و میانگران)

که به شرح آن‌ها خواهیم پرداخت (بندون در ۳ کیلومتری شمال شرث و میانگران در ۱/۵ کیلومتری شمال ایزه واقع شده‌اند. مساحت هر یک ۳ تا ۱۳ کیلومتر مربع است. آب آن‌ها از بارندگی‌های زمستانی و ... تأمین می‌شود).

۷. تالاب هورالعظیم

هورالعظیم که هورالهیویزه نیز نامیده می‌شود، در بخش غربی دشت آزادگان در نواحی مرزی ایران و عراق، حدّ فاصل رودهای کرخه و دجله واقع شده و از رود کرخه و نهرهای شرق رود دجله تغذیه می‌شود و سرریز آب آن به دو رود دجله و شط‌العرب (شط‌العرب در عراق جاری است و چون به مرز می‌رسد، رود کارون به آن ملحق می‌شود و اروندرود نام می‌گیرد) در خاک عراق وارد می‌شود. وسعت آن بین ۴۵۰۰ تا ۵۶۰۰۰ کیلومتر مربع متغیر است (مداری و همکاران، ۱۳۸۵: ۳۳-۳۴).

در خوزستان به علت کمی ارتفاع، آب دریا در قسمتی از کرانه‌ها (بین اروندرود تا رأس تویشه) و جریان رودخانه‌ها در سایر نقاط، باتلاق‌های وسیعی را ایجاد کرده‌اند که به علت دارا بودن آب دائمی و نی زیاد، هور نامیده می‌شوند.

در قسمت‌های داخلی، هورهای مهم در نواحی دشت آزادگان و شادگان واقع‌اند.

بزرگ‌ترین هور خوزستان، هورالعظیم است که از آب‌های کرخه، دویرج، و اروندرود تشکیل می‌شود.

این هور که به طول ۱۰۰ و عرض ۱۵ الی ۷۵ کیلومتر است، از غرب به‌وسیله رود دجله، و از شرق به‌وسیله جلگه همواری در خاک ایران محدود است. در خاک عراق از جنوب تا کنار دجله و از شمال تا چند کیلومتری شهر عماره در کنار دجله ادامه دارد و در ایران، شهرهای بستان، سوسنگرد و هویزه در کنار این هور قرار دارند. رودخانه کرخه پس از عبور از کنار شوش و پیمودن کوت‌الهیوشی به‌سوی غرب جریان می‌یابد و در مجاورت سوسنگرد با عرض ۱۰۰ و ژرفای ۲ متر برای استفاده کشاورزی به‌سوی بستان می‌رود و سپس وارد هورالعظیم می‌شود.

قسمتی از آب رود دجله در مقابل عماره وارد این هور می‌شود و حتی در جناح خود نیز هورالحمار را به وجود می‌آورد.

رودخانه دویرج نیز پس از عبور از مرز وارد هور می‌شود. سراسر هور پوشیده از نی است که هر قدر به داخل آن پیش روییم، ارتفاع آن‌ها بیشتر می‌شود به‌طوری که دید را محدود می‌سازد.

ژرفای آب در کناره‌های هور تقریباً کم است، ولی به تدریج در وسط آن به چند متر می‌رسد (افشار سیستانی، ۱۳۷۳: ۱۲۰).

موقعیت جغرافیایی تالاب میانگران

تالاب میانگران با وسعتی حدود ۱۲۵۶ هکتار در فصول پرآب و ۳۸۰ هکتار مساحت در تابستان در ۱/۵ کیلومتری شمال ایزه قرار دارد. حداکثر عمق میانگران در فصول پرآب تا ۳/۵ متر و عمق متوسط ۱/۷۵ متر برآورد شده است (اداره کل حفاظت محیط زیست خوزستان، ۱۳۷۴: ۲۸۱). تالاب‌های ایزه به‌عنوان یکی از بهترین زیستگاه‌های پرندگان مهاجر آبی و کنارآبی در سطح استان شناخته شده است به‌طوری که هرساله هزاران پرنده مهاجر برای زمستان‌گذرانی به این تالاب‌ها مهاجرت می‌کنند. بعضی از این پرندگان نیز به‌منظور استراحت حین مهاجرت از این تالاب‌ها بهره می‌گیرند. منبع اصلی تغذیه‌کننده این تالاب‌ها از چشمه‌های بستر تالاب، نزولات آسمانی و جریان‌ات سطحی است. در انتهای تالاب میانگران روزنه‌ای به نام قرقری یا سیاه‌چال (خنگ‌اژدر) وجود دارد که آب از زیر کوه عبور می‌کند و به رودخانه سوسن وصل می‌شود (خیاط، ۱۳۷۰: ۹۲). در ماه‌های گرم تابستان عمدتاً به دلیل تبخیر و نفوذپذیری آب و عدم بارندگی از وسعت مناطق کاسته می‌شود، به‌طوری که در اواخر تابستان و اوایل پاییز تا قبل از شروع بارندگی سالانه، قسمت‌های زیادی از تالاب کاملاً خشک است.

منابع تأمین آب تالاب

مهم‌ترین منبع تأمین‌کننده آب این تالاب، نزولات آسمانی است و به همین دلیل وسعت این تالاب وابستگی شدیدی به میزان بارندگی دارد. در ماه‌های خرداد و تیر و مرداد میزان بارندگی به حداقل و در ماه‌های آذر و دی و بهمن به حداکثر خود می‌رسد به‌نحوی که حداکثر آن ۱۴۳۷/۲ میلی‌متر با متوسط سالیانه ۲۸۷/۴۴ میلی‌متر می‌شود (اداره کل حفاظت محیط زیست خوزستان، ۱۳۷۴: ۲۸۱). آب‌های سطحی از دیگر منابع تأمین‌کننده آب این تالاب‌اند که از طریق مسیل‌ها و

جدول فهرست برخی از پرندگان منطقه اید

ردیف	نام پرند	نام علمی	نام انگلیسی	نوع تغذیه
۱	تنجه	Tadorna Tadorna	Shelduck	دانه‌خوار- گیاه‌خوار
۲	آنقوت	Tadorna ferruginea	Ruddy shelduck	دانه و گیاه‌خوار
۳	اردک بلوطی	Aythya nyroca	Ferruginous Duck	نرم‌تنان و گیاهان آبی
۴	نوک‌پهن	Anas Clypeata	Shoveler	گیاهان آبی
۵	کلمسبز	Anas Platyrhynchos	Mallard	گیاهان آبی
۶	خوتکا	Anas crecca	Teal	گیاهان آبی
۷	گیلار	Anas penelope	wogeon	گیاهان آبی
۸	اردک سرخپای	Aythya ferina	Pochard	نرم‌تنان و گیاهان آبی
۹	اردک تاجدار	Netta rufina	Red- crested pochard	نرم‌تنان و گیاهان آبی
۱۰	غاز خاکستری	Anser anser	Greylag Goose	دانه و گیاه‌خوار
۱۱	دلیجه	Falco tinnunculus	Kestrel	گوشت‌خوار
۱۲	سارکپه	Buteo buteo	Buzzard	گوشت‌خوار
۱۳	تیپو	Ammoperdix griseogularis	See-see partridge	دانه‌خوار- میوه‌خوار

منبع: اداره کل محیط زیست خوزستان، ۱۳۷۴

آبراهه‌های کوچک آب‌های اطراف را به سمت این تالاب هدایت می‌کنند و با توجه به اینکه سطح دشت‌های اطراف از رسوبات دانه‌ریز پوشیده شده است بعد از هر بارندگی آب‌ها به سمت این تالاب روان می‌شوند. آب‌های سطحی بیشتر از طریق دو آبراهه آبراک و کوه شور به سمت این تالاب روانه می‌شوند.

پوشش گیاهی

گیاهان تنها موجودات زنده‌ای هستند که از مواد غیر آلی، مواد آلی می‌سازند. جانوران این توانایی را ندارند، ولی مواد آلی برای زندگی آن‌ها اساسی و ضروری است. بنابراین حیات جانوران به گیاهان وابسته است. ادامه زیست گیاهان آبی تالاب بدون وجود سایر موجودات زنده و محیط غیرزنده‌ای که این گیاهان را فرا گرفته، نامیسر است. به بیان دیگر، زیست گیاهی تالاب در گرو ارتباط متقابل و روابط پیچیده موجود بین کلیه اعضای زنده و بی‌جان آن است. پوشش گیاهی این تالاب به‌طور کلی شامل انواع نی (phragmites sp)، لویی (Typha sp)، جگن (چولان) (Cyperus sp) و مرغ (Cynodon sp) و گونه‌هایی نظیر شبدر (Tifolium sp)، یونجه (Medicago sp)، مرغا (Dichanthium sp) و ... است.

زندگی جانوری الف) پرندگان

تالاب‌ها زیستگاه پرندگان آبی هستند. پرندگان آبی به آن دسته از پرندگانی گفته می‌شود که از نظر اکولوژیکی وابسته به آب باشند. پرندگان آبی از تالاب‌ها به‌عنوان محلی برای تولید مثل، پرریزان، استراحت حین مهاجرت و زمستان‌گذرانی استفاده می‌کنند. گونه‌های مختلف پرندگان به شرایط متفاوتی از منطقه علاقه‌مندند و با آن سازگاری دارند. به همین دلیل هر تالاب بسته به خصوصیات اکولوژیکی خود، نیازهای تعداد محدودی از پرندگان را فراهم می‌آورد و تالاب‌های مختلف از نظر ترکیب و نوع گونه‌ها، جمعیت‌های متفاوتی را به خود جلب می‌کنند. زیستگاه‌های آبی، خانه و کاشانه پرندگان مهاجر و آبی به‌شمار می‌آیند. پرندگان آبی به دلایل متعددی که ناشی از نیازهای حیاتی آن‌هاست ناگزیر تن به مهاجرت می‌دهند. با فرا رسیدن زمستان در نیمکره شمالی همه‌ساله تعداد زیادی از پرندگان مهاجر به نیمکره جنوبی پرواز می‌کنند تا زمستان را در هوای ملایم تالاب‌های جنوبی به سر آورند. در فصل بهار برای تخم‌گذاری و زاد و ولد به عرض‌های شمالی روی می‌آورند. پرندگان مهاجر تا رسیدن زمستان در نیمکره شمالی که دارای شرایط زیستی و تغذیه مناسب‌تری است باقی می‌مانند. در این مدت جوجه‌ها تحت مراقبت والدین خود، پرواز کردن را یاد می‌گیرند و با رسیدن فصل سرما مجدداً به‌طور دسته‌جمعی به نیمکره جنوبی به پرواز درمی‌آیند و حرکت مهاجرتی پرندگان همچنان ادامه می‌یابد. ضمانت تالاب‌های میانگراوندون سه‌گونه از پرندگان کمیاب به‌نام‌های اردک مرمری، اردک سرسفید و غاز پیشانی‌سفید کوچک مشاهده شده است (اداره کل حفاظت محیط زیست خوزستان، ۱۳۷۴: ۲۸۱).

ب) ماهیان

تالاب‌های اید از لحاظ تنوع ماهیان از غنای بالایی برخوردار نیست. در این تالاب‌ها تعدادی ماهی گامبوزیا (Gambusia holbrooki) از خانواده Poeciliidae یافت می‌شود که به نظر می‌رسد برای مبارزه با ناقل بیماری مالاریا به این آبگیرها معرفی شده باشند. این ماهی بسیار سریع رشد می‌کند و چون حالت زنده‌زایی (Viviparous) دارد می‌تواند به سرعت تکثیر شود و به‌خوبی شرایط نامطلوب این تالاب‌ها را تحمل کند علاوه بر این ماهی، کپور معمولی (Cyprinus carpio) نیز به این تالاب‌ها معرفی شده‌اند (ولی‌الهی، ۱۳۷۶: ۶۸).

عوامل تهدیدکننده تالاب میانگراوند

وجود تالاب میانگراوند صرف‌نظر از ارزش‌های اکولوژیکی و علمی با حیات عده‌ای از مردم حاشیه‌نشین آن پیوند خورده است و از این گذرگاه نیز عده‌ای چرخ زندگی خویش را با بهره‌برداری از پوشش گیاهی موجود در تالاب و نیز چراگاه دام‌های خویش در مجاورت تالاب به حرکت درمی‌آورند. زندگی حاشیه‌نشینان تالاب منحصراً کشاورزی و دامداری و تعدادی هم کارگر کشاورزی هستند که عده‌ای از آن‌ها در حین کشت و زرع به شکار نیز می‌پردازند. عوامل محدودکننده این تالاب را می‌توان به این شرح خلاصه کرد:

۱. تخلیه فاضلاب‌های شهری و فاضلاب کشتارگاه اید به تالاب میانگراوند (فاضلاب شهر اید از محلی به نام سر قنات اید شروع می‌شود و از جنوب شرقی به شمال شرقی شهر ادامه می‌یابد و از راه کانالی S مانند پس از خروج از شهر به تالاب میانگراوند وارد می‌شود).
۲. استفاده بی‌رویه کشاورزان از سموم آفات نباتی و سموم حشره‌کش در اراضی زراعی مجاور تالاب که نهایتاً پساب‌های کشاورزی (حاوی سموم شیمیایی مورد استفاده) به آب این تالاب وارد می‌شود.

از عوامل مهم محدودکننده زیستگاهی، تخلیه وسیع فاضلاب شهر و کشتارگاه ایزده و ورود پساب کشاورزی حاوی کود و سموم شیمیایی به این تالاب است

۳. مانعت جدی از تخلیه هرگونه فاضلاب‌های شهری، صنعتی و کشاورزی به آب تالاب.

۴. اعمال مدیریت قوی زیست محیطی به منظور استفاده بهینه از این مناطق تالابی برای انجام مطالعات علمی و استفاده گردشگری.

۵. اجرای برنامه‌های حمایتی از تالاب‌ها در مقیاس ملی و منطقه‌ای با مشارکت ارگان‌های دولتی و مؤسسات بخش خصوصی.

۶. سهیم کردن مردم حاشیه‌نشین تالاب (به‌عنوان مالکان اولیه و اصلی این مناطق) در منافع و عایدات حاصل از تالاب‌ها.

۷. بالا بردن سطح کمی و کیفی آگاهی‌های مردمی در خصوص شناخت اکوسیستم‌های تالابی و دادن آموزش به‌منظور چگونگی حفظ و حراست از آن‌ها.

۸. توجه به امر سرمایه‌گذاری بیشتر در جهت آموزش و تربیت نیروی متخصص مورد نیاز و ایجاد مراکز و مؤسسه‌های تحقیقاتی در ارتباط با مدیریت تالاب‌ها.

۹. اصلاح قوانین موجود و تدوین قوانین جدید (درخصوص حفاظت از تالاب‌ها) به‌گونه‌ای که ضمانت اجرایی داشته و کاهش مؤثر تخلفات را به‌دنبال داشته باشد.

منابع

۱. بهروزی راد، ب. (۱۳۶۶). «مروری بر کنوانسیون رامسر»، فصلنامه علمی سازمان حفاظت محیط زیست.
۲. خیاط، ج. (۱۳۷۰). نگرشی بر تالاب‌های ایزده (میانگرا-بندون). اهواز: اداره کل حفاظت محیط زیست خوزستان، ص ۹۲.
۳. ولی‌الهی، ج. (۱۳۷۶). «بحران نابودی تالاب‌ها و زیستگاه‌های ساحلی». تهران: فصلنامه سازمان حفاظت محیط زیست، ۶۸-۶۵ (۴).
۴. اداره کل حفاظت محیط زیست خوزستان (۱۳۷۴). طرح مطالعاتی شناخت و احیای محیط زیست طبیعی استان، پروژه گونه‌های نادر جانوری و گیاهی، ص ۲۸۱.
۵. صدیقی، ح. (۱۳۶۱). وضعیت آبگیرهای ایزده و بیلان آبی آن‌ها. اهواز: انتشارات جهاد دانشگاهی، دانشگاه شهید چمران.
۶. جزوه کلاسی دکتر نبوی، استاد دانشگاه علوم و تحقیقات واحد اهواز.
۷. سادات هاشمی، حمیده. «تالاب‌ها، پشتیبان مهاجرت پرندگان». روزنامه فرهنگی-اجتماعی صبح ایران، جام جم، سال هشتم، شماره ۲۲۱۰، شنبه ۱۳ بهمن ۱۳۸۶ برابر با ۲۴ محرم‌الحرام ۱۴۲۹.
۸. شایان، سیاوش و همکاران (۱۳۸۶). جغرافیا، اول راهنمایی. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ دهم، گد ۱۰۷، ص ۲۵.
۹. مداری، ابراهیم و همکاران (۱۳۸۵). جغرافیای استان خوزستان. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ هفتم، گد ۲۳۷/۵، صص ۳۴-۳۳.
۱۰. افشار سیستانی، ایرج (بهار ۱۳۷۳). خوزستان و تمدن دیرینه آن، جلد اول. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ص ۱۲۰.
۱۱. رحمانی، جلیل (۱۳۸۶). «تالاب میانگرا فاعد امکانات گردشگری است». روزنامه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی نور خوزستان، صفحه فرهنگ و ادب، شنبه ۱۵ دی، شماره ۱۹۲۹، سال چهاردهم، ص ۱۰.

۳. وجود جاده‌ای که از وسط دو تالاب بندون و میانگرا گذشته و ارتباط این ۲ تالاب را با یکدیگر قطع کرده است.
۴. زهکشی و خشکاندن تالاب و استفاده از اراضی به‌دست آمده.
۵. آتش‌سوزی در فصول گرم سال.
۶. خشک شدن و کاهش وسعت تالاب در فصول گرم.
۷. نزدیکی به مراکز شهرنشینی.
۸. شکار غیرمجاز.
۹. تردد افراد و خودرو در محدوده تالاب میانگرا.
۱۰. احداث مرعداری‌ها و دامداری‌ها و سایر واحدهای صنعتی در مجاورت تالاب و تخلیه پساب ناشی از فعالیت این واحدها به داخل تالاب.
۱۱. تبدیل تدریجی زمین‌های غرقابی حاشیه تالاب به اراضی کشاورزی توسط حاشیه‌نشینان تالاب.

تالاب میانگرا و امکانات گردشگری

مدیر میراث فرهنگی ایزده گفته است: «تالاب میانگرا به علت نگرتن اعتبار هیچ‌گونه امکانات گردشگری ندارد.» جلیل رحمانی در گفت‌وگو با ایسنا خاطرنشان کرد: «به دلیل منظره‌های تالاب در فصل بهار و کم شدن تالاب در تابستان و پرآب بودن آن در زمستان، جاذبه‌های گردشگری و طبیعی زیبایی به وجود می‌آید که باعث جذب مردم به این منطقه می‌شود. همین امر سبب می‌شود تا سازمان میراث فرهنگی بحث گردشگری آن را در آینده مورد بررسی قرار دهد.»

خلاصه

مطالعات به‌عمل آمده تاکنون برای بررسی و شناسایی وضعیت اکولوژیکی تالاب میانگرا بسیار محدود بوده است که لزوم انجام مطالعات وسیع‌تری را در این خصوص بسیار محسوس می‌سازد. اما با توجه به اطلاعات جمع‌آوری شده در این مجموعه می‌توان به بخشی از پرندگان و فلور گیاهی منطقه اشاره داشت. این تالاب از نظر فون ماهیان به دلیل محصور بودن تالاب و عدم ارتباط با سایر منابع آبی نسبت به سایر رودخانه‌ها و تالاب‌های استان از غنای پایین گونه‌ای برخوردار است. از عوامل مهم محدودکننده زیستگاهی، تخلیه وسیع فاضلاب شهر و کشتارگاه ایزده و ورود پساب کشاورزی حاوی کود و سموم شیمیایی به این تالاب است. ورود این فاضلاب‌ها عامل تهدید زیستگاه موجودات زنده‌ای است که بقای آن‌ها وابسته به زیستگاهشان است. در حقیقت، تهدید این زیستگاه به نابودی به معنای تهدید کلیه گونه‌های جانوری آن به نابودی است که بعد از میکروارگانیسم‌ها و آبزیان، پرندگان در درجه اول اهمیت قرار دارند.

پیشنهادها

۱. مدیریت واحد و متمرکز برای حفاظت و حمایت از تالاب‌ها. این مدیریت واحد می‌تواند متشکل از کمیته‌های تخصصی (نظیر کمیته آب، کمیته حیات وحش و ...) باشد.
۲. انجام تحقیقات و مطالعات پیوسته در تالاب‌ها به‌منظور حفاظت از طبیعت و ویژگی‌های خاص اکولوژیکی که در تالاب‌ها وجود دارد.